

УДК371.134.(045)

МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВНЗ ЯК СКЛАДНИК ФАХОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ

К. Л. Бурда, І. Я. Заліпська, В. І. Зевако, Т. П. Мельник, А. М. Пришляк,
Т. В. Саварин, В. Я. Юкало

ДВНЗ “Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського”

LINGUISTIC COMPETENCE OF STUDENTS OF MEDICAL HIGHER ESTABLISHMENTS AS A PART OF PROFESSIONAL CULTURE OF A FUTURE DOCTOR

K. L. Burda, I. Ya. Zalipska, V. I. Zevako, T. P. Melnyk, A. M. Pryshlyak, T. V. Savaryn,
V. Ya. Yukalo

SHEI “Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky”

Досліджено мовну компетенцію як складник фахової культури студентів-медиків. Проаналізовано форми реалізації лінгвальної компетенції на фонетичному та лексичному рівнях. Розглянуто основні методики й прийоми формування мовних норм у вітчизняних та іноземних студентів. Проаналізовано види діяльності, що формують мовну компетенцію майбутніх лікарів.

The given article focuses on the investigation of communicative competence as a part of medical students' professional culture. It analyses the forms of linguistic competence on phonetic and lexical levels. It reveals the key methods of forming of the language standard in the teaching procedure of Ukrainian and foreign students. It analyses the kinds of activities that form the communicative competence of future doctors.

Вступ. Інтелектуальний потенціал нації є одним з головних надбань країни, тому формування й розвиток інтелектуальної еліти – завдання, яке сьогодні стоїть перед вищою освітою України. Професія лікаря вимагає не лише фахової майстерності, а й широкої мовної підготовки, оскільки пов'язана з інтенсивним усним і писемним спілкуванням, передбачає активну мовленнєву практику, потребує точного вираження понять і категорій у різних сферах медицини. Тому вищий навчальний заклад покликаний сформуванню студентів мовну компетенцію, яка є складником фахової культури майбутнього лікаря. В цьому вбачаємо актуальність нашої статті.

Дослідженню змісту й методик формування компетенцій і зокрема мовної присвячені роботи Н. Бібік, О. Бігич, А. Богуш, А. Зернецької, О. Локшиної, С. Ніколаєвої, О. Савченко, В. Байденко, Е. Зеєр, І. Зимньої, Д. Ізаренкова, О. Новікова, Б. Оскарссон, С. Шишова.

Об'єкт нашого дослідження – мовна підготовка студентів Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського.

Основна частина. Сьогодні мовну компетенцію визначають як знання мови (рідної або іноземної),

уміння підбирати й використовувати необхідні слова для формулювання своїх думок, розуміння чужого мовлення, знання певних граматичних, фонетичних, лексичних і стилістичних правил мови, уміння будувати мовні висловлювання таким чином, щоб вони були правильними й зрозумілими слухачеві [1].

Отже, мовна компетенція – не лише знання мови, а її реальне використання. Сучасні науковці поряд з наведеним терміном використовують поняття прагматичної, соціокультурної стратегічної, комунікативної компетенції. Іноді термін *мовна компетенція* замінюється більш загальним терміном *комунікативна компетенція*. Так, М. Львов розмежовує мовну й комунікативну компетенцію, маючи на увазі під мовною компетенцією знання граматики, фонетики, лексики, стилістики тієї мови, яка вивчається, а під комунікативною компетенцією розуміє “не лише теоретичні знання, але й навички, вільне володіння мовленням” [2].

Залежно від ступеня опанування мовою говорять про: а) фонетичну компетенцію, що проявляється у нормативному артикулюванні та вимові звуків; б) лексичну компетенцію, яка об'єднує в певній мовній

© К. Л. Бурда, І. Я. Заліпська, В. І. Зевако та ін.

системі лексичні структури; в) граматичну компетенцію, яка належить до формального боку мови – морфологічна, синтаксична, словотвірна.

Фонетична компетенція – правильна вимова звуків та звукосполучень, реалізація орфоепічних норм, правильне наголошування слів, володіння інтонаційними засобами вираження мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічний наголос тощо).

Особлива увага на заняттях української мови приділяється акцентному варіюванню, яке досить поширене в медичній термінології: *я́ духа, речови́на, голо- сова щі́ліна, ліжко́вий режим, прости́й герпес*. До чинників, що зумовлюють виникнення паралельних наголосів у термінологічній назві, відносять насамперед особливості внутрішньої структури слова, дію аналогії, а також специфіку функціонування наголосу в усному мовленні. Отже, при вивченні орфоепічних норм важливо використовувати орфографічні та орфоепічні словники, словники труднощів української мови, які формують нормативну вимову та наголошення слів.

Для засвоєння фонетичних норм студентами-іноземцями на практичних заняттях з української мови використовуються аудіозаписи алфавіту, вимови звуків, типових лише для української мови: [г], [ж] [ц] [ш], африкат [дж], [дз]; окремих розмовних тем та ситуативних діалогів. Це покращує рівень знань з фонетики, яка є фундаментом для подальшого вивчення іноземної (української) мови. Аудіювання також варто застосовувати з метою вироблення фонетичної, лексичної, морфологічної, словотвірної компетенцій.

Лексична компетенція – наявність певного запасу слів у межах професійного розвитку, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів.

На жаль, в усному і писемному спілкуванні студентів спостерігається тенденція до надмірного й недоречного вживання іншомовних слів через недостатнє знання лексичного багатства рідної мови. Наприклад, *вакцинація* замість *щеплення*, *гіпноз* замість *навіювання*, *дефект* – *вада*, *інтернаціональний* – *міжнародний*, *натуральний* – *природний*, *перманентний* – *безперервний*, *пропедевтика* – *підготовка*, *регенерація* – *відновлення*, *токсичність* – *отруйність*, *трансплантація* – *пересадка*, *циркуляція* – *кругообертання* та ін. [3].

Критерієм відбору для вживання нових слів іншомовного походження має бути семантична і стилістична необхідність їх застосування. П. Селігей переконує, що українська термінологія, зокрема і медична, в добу глобалізації повинна збагачуватися

насамперед із першоджерел, варто переймати не англіцизми, а досвід англійської та інших мов творити і закріплювати в ужитку власні слова. Перенасичення запозиченнями у термінології зовсім не сприяє її розвитку. “Самоусунувшись од власного термінотворення й ставши покірним споживачем чужих слів, ми, по суті, ставимо хрест на тих скарбах, які наша мова нагромаджувала століттями” [4].

Фахова мова медика – це діалоги фармацевта з покупцем в аптеці або лікаря з хворим у поліклініці чи лікарні, оформлення історії хвороби, написання різних довідок, протоколів операції тощо. Обов'язковим для будь-якої фахової мови є вживання специфічних термінів високого рівня стандартизації, зваженість і точність формулювань. Цілком природно, що саме терміни перебувають у центрі уваги, коли йдеться про опанування фахової мови. Однак і загальноживана лексика у фаховій мові зазнає певних змін, окремі слова набувають нових значень або нових відтінків.

Продуктивність засвоєння термінів та їх активне використання в усному та писемному українському фаховому мовленні багато в чому залежить від відповідної системи підготовчих вправ, послідовно спрямованих як на переклад та вдумливе засвоєння термінології, так і на активізацію вмінь говоріння та слухання, необхідних для застосування цієї термінології у конкретних робочих ситуаціях.

Ефективним є поєднання вправ як репродуктивного характеру, що виконують ознайомлювальну функцію, так і творчих, що сприяють активному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до виробничої ситуації.

Серед великої кількості репродуктивних вправ ефективним є використання наступних: усне тлумачення фахових термінів українською мовою; добір термінів до запропонованих визначень; складання термінологічних словників до тексту з фахового підручника; переказ матеріалів попередньої лекції, звертаючи увагу на вимову та вживання фахової термінології.

Вправи творчого спрямування повинні бути складнішими і передбачати більшу самостійність студента при їх виконанні, наприклад: за допомогою словника доберіть до термінів синоніми, складіть з них пари, введіть терміни-синоніми в речення, враховуючи відтінки їх значень; за допомогою словника доберіть до термінів антоніми, складіть з ними речення; складіть усне висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію; складіть діалог виробничої тематики, насичений фаховою термінологією; прочитайте текст, виправте терміни, що вжиті з невласливим для них значенням тощо.

Доцільним є застосування вправ порівняльно-зіставного типу, що допомагають студентам відчуті специфіку понять, ілюструють особливості нормативного фахового мовлення порівняно з розмовно-побутовим; та вправ на переклад, що виявляють поряд із спільними ознаками, котрі є характерними для близькоспоріднених мов також риси своєрідні, національно специфічні.

Тестовий контроль мовної компетенції безпосередньо вимірює рівень володіння конкретними вміннями та опосередковано рівень володіння відповідними мовними знаннями.

Безперечно, найбільш доцільним для формування мовленнєвої фахової компетенції на основі науково-професійної термінології є використання текстів зі спеціальності. Вони мають бути невеликі за обсягом, доступні за змістом, насичені словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності. Тільки на рівні тексту професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання в певних робочих ситуаціях, а не як сукупність розпорошених лексем та синтагм.

Для іноземних студентів потрібно використовувати англомовні тексти з медичною термінологією для перекладу на українську. Завдання викладача полягає у забезпеченні студентам відповідними текстами, вивченні словникового мінімуму теми. В результаті студенти збагачують свій лексичний запас фахової української термінології.

Мова медичної документації як кодифікований різновид професійної мови медичних працівників, що задовольняє потреби офіційного спілкування в галузі охорони здоров'я, вивчається із застосуванням мультимедійних технологій, за допомогою яких майбутніх лікарів можна ознайомити із формулярами-зразками основних медичних документів.

Метод "антидиктанту" допоможе студентів позбавити мовлення від суржикових форм. Він полягає в тому, щоб написати літературні відповідники до слів і словосполучень, в яких допущено типові порушен-

ня норми. Оскільки такі порушення майже завжди виникають під впливом російської мови, то біля ненормативного українського слова найкраще навести його російський відповідник. Студент, маючи перед очима російський термін і неправильний український варіант, зможе швидше відшукати український літературний відповідник. Така вправа має переваги над прямим перекладом з російської мови, тому що студенти під час її виконання вже знають ненормативний варіант і не називають його. Цей вид вправ буде актуальним доти, доки в комунікаціях лікарів функціонуватимуть росіянізми.

Цікаві вправи із міжстильової трансформації, наприклад, прочитати розмову лікаря з пацієнтом під час приймання і викласти наведені в діалозі факти в офіційно-діловому стилі як запис в медичній карті.

Висновок. Отже, мовна та мовленнєва культура студента формується за різних взаємопов'язаних умов, як-от: шанування державної мови; читання різних джерел, якими репрезентоване стилістичне розмаїття рідної мови (наукова, художня, публіцистична, офіційно-ділова, медична література); стеження за змінами норм української літературної мови, які фіксуються новими редакціями правопису та лексикографічними виданнями; усвідомлення специфічності національних норм у фаховій термінології кожної з мов, якими він послуговується, з метою уникнення помилок на тлі аналогій та подібностей у фактах рідної й нерідної (іноземної) мов; критично-творче ставлення до написаного і вимовленого, вироблення навичок самоконтролю з опорою на мовні/мовленнєві норми та практику визнаного зразка [6].

Студентові потрібно опанувати закономірності функціонування мовних форм у конкретних мовленнєвих ситуаціях і використання їх у різних продуктивних видах фахової мовленнєвої діяльності, тобто при аудіюванні, читанні, говорінні, письмі, оскільки мовне повідомлення як складова мовного спілкування є не лише індивідуальним явищем, а водночас і явищем суспільним, соціальним.

Література

1. Бутенко Т. О. Дослідження поняття мовної компетенції як педагогічної категорії / Т. О. Бутенко // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2009. – Вип. 25. – С. 99–107.
2. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо : до питання формування мовної культури / Л. Мацько // Дивослово. – 2001. – № 9. – С. 2–3.
3. Єрмоленко С. Я. Культура української мови : довідник / С. Я. Єрмоленко. – К. : Культура, 1990. – 356 с.
4. Селігей П. Чужого навчаємося, а свого цураємося... /

П. Селігей // Дивослово. – 2008. – № 7. — С. 36–40.

5. Дроздова І. П. Формування мовної компетенції у студентів технічних спеціальностей вищих навчальних закладів Східної України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / І. П. Дроздова. – К., 2001. – 18 с.

6. Золотухін Г. О. Фахова мова медика : підручник / Золотухін Г. О., Литвиненко Н. П., Місник Н. В. – К. : Здоров'я, 2001. – 392 с.